

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
КОМПАНІЯ ЛІГА ЗАКОН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY «KYIV AVIATION INSTITUTE»
FACULTY OF LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS
KORETSKY INSTITUTE OF STATE AND LAW OF THE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
LIGA ZAKON

**ПРАВОВА ПАРАДИГМА ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**THE LEGAL PARADIGM FOR UKRAINE'S
RECOVERY: CHALLENGES AND PROSPECTS**

**XVI Міжнародна науково-практична конференція
XVI International scientific and practical
conference**

Київ
Kyiv

ISBN 978-966-310-8126-89-5

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету права та міжнародних відносин (Протокол №2 від 17 лютого 2026 року)

Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: [Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 12 лютого 2026 р.]. – Київ, 2026. – 1208 с.

Редакційна колегія

Жукорська Я. М., декан Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», кандидат юридичних наук, доцент;

Стригуль М. В., заступник декана Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», кандидат соціологічних наук, доцент;

Макеєва О. М., завідувач кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», кандидат юридичних наук, доцент;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», доктор юридичних наук, професор;

Вишновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», доктор юридичних наук, професор;

Немченко К. С., в.о.завідувача кафедри міжнародного та європейського права Факультету права та міжнародних відносин ДУ «КАІ», доктор філософії в галузі права;

Стафійчук В.В., Бериславська О.М. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ПРИМУСОВОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	639
Стратій О.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	644
Трухно С.Ю. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	648
Туляков В.О. ДЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕЇ КРИМІНАЛЬНОГО НЕПРАВА.....	652
Уколов О.Л. ФІКЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	659
Усачова Д.І. ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	663
Устінова О., Медвідь Л. БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	666

8. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм: дискусійні моменти. *УГСПЛ*. 2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kryminalna-vidpovidalnist-za-kolaboratsionizm-dyskusiyni-momenty-stattizakonu/>

9. Коваль А.А., Самойленко М.С. Зміни до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 138–143.

10. Мірошніченко С.С. Воєнний стан в Україні: проблеми кримінально-правового регулювання і правозастосування. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2022. № 1. С. 30-36. URL: <https://journals.nuoua.od.ua/index.php/chasopyskiivp/article/view/9>

УДК 343.9.1(043.2)

Туляков В.О., д.ю.н., професор,

Національний університет «Одеська юридична академія»,

**суддя ad hoc Європейського суду з прав людини,
член-кореспондент Національної академії правових
наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
м. Одеса, Україна**

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕЇ КРИМІНАЛЬНОГО НЕПРАВА

Мета цієї доповіді полягає в окресленні концепту неправа як автономного структурного феномена, що існує не на периферії правового поля, а в його самому центрі.

Йдеться про систему, яка не просто заперечує право, а майстерно симулює його, перетворюючи правові інститути на знаряддя організації соціальної кримінальності як норми. Концепція кримінального неправа визначає його як сукупність соціальних норм про злочин, злочинність та реакцію на нього, котрі своєю сутністю, юрисдикційними повноваженнями, спрямованістю та динамікою реалізації порушують права і свободи людини, які захищені Конституцією країни та відповідними міжнародними актами [1].

Це поняття охоплює гібридні правові форми: свавілля, неправові стани, неправові закони, політичні злочини та квазі-закони. Кримінальне неправо постає також як система норм та правил поведінки, яка виходить не від держави, а від іншого соціального суб'єкта, який нелегітимно розповсюджує свій вплив на регуляцію кримінальної активності громадян на території іншої юрисдикції. Квазі-кримінальні закони у незаконних державних формуваннях або на окупованих територіях визнаються актами нелегітимної влади, що розповсюджують свою примусову, насильницьку дію у сенсі визначення кримінальної політики на територію, що юрисдикційно належить до іншої держави та не відповідає постулатам міжнародного гуманітарного права [2]. Інтуїтивне та суб'єктивне кримінальне право в контексті специфіки режимів антикримінальної політики додають певної «гостроти» цьому дискурсу [3; 4].

У такій перспективі неправо постає не як тимчасове викривлення правопорядку, а як самостійна форма нормативності: політичний порядок, який живиться дискурсом справедливості та етики, проте діє логікою влади, контролю й виробництва девіантності як соціально припустимого стану.

Виходячи з фукіанського уявлення про владу як розсіяну мережу стосунків, що формують істини та норми, неправо можна тлумачити як специфічний режим нормалізації, де право перестає бути межею насильства й стає його мовою [5]. Норми продовжують існувати, проте вони перестають стримувати владу натомість вони беруть участь у її відтворенні. Саме в цій точці неправо не потребує прямого, відкритого заперечення права: воно працює завдяки системному імітуванню правової раціональності, створюючи паралельну нормативність, що конкурує з правом за легітимність, але підриває підвалини правової держави: поділ влади, незалежність суду, рівність перед законом, презумпцію невинуватості.

Ця симулятивна структура проявляється у розриві між декларацією та практикою. Конституції ухвалюються, референдуми проводяться, закони приймаються, суди формально функціонують, але їхня дія спрямована не на реалізацію справедливості, а на відтворення контрольованого простору видимості, де все здається законним. Текст закону і фасад інституцій приховують протилежну логіку: логіку політичної доцільності, клієнелізму, вибіркового правозастосування.

Формальне існування правових інститутів створює своєрідне правове дзеркало: громадяни бачать у ньому форму державності, але не здатні розпізнати її зворот: структуру, позбавлену правового змісту. Розрив між нормою на папері та реальною практикою стає не помилкою, а новим правилом гри, інституціоналізованою формою симуляції, що унеможлиблює як зовнішню, так і внутрішню критику.

На цьому тлі риторика справедливості, інклюзивності й захисту вразливих груп набуває подвійного значення. З одного боку, вона утверджується як універсальна етична мова пізньої модерності, що апелює до прав людини,

подолання нерівності, розширення участі. З іншого боку, саме ці гасла можуть ставати інструментом руйнування універсальності права, замінюючи його вибірковими моральними критеріями й політичними симпатіями.

Девіантні практики, у тому числі насильство, корупція чи адміністративне свавілля, набувають морального виправдання у формулі вищої мети: во ім'я справедливості, во ім'я захисту уразливих, во ім'я історичної необхідності. Право поступається риториці, а моральна доцільність витісняє юридичну визначеність. У результаті дія всупереч нормі починає сприйматися як етично схвальна, якщо її супроводжує правильний політичний та емоційний наратив. Так неправо утверджується не в першому ряду через грубу силу, а в другому через моральну переконливість, що дозволяє представити незаконне як справедливе.

В легітимних конструкціях цей процес безпосередньо пов'язаний з інтуїтивністю кримінальної політики. Якщо Фуко показує, що сучасна пенальна раціональність не зводиться до гуманізації покарання, а формує цілу технополітику дисципліни, нагляду та контролю, у якій покарання працює як позитивна продукція норм і суб'єктів [5], то в режимі неправа ми маємо справу з особливим різновидом такої раціональності – ідеологічною ірраціональністю, що маскується під інтуїцію справедливості.

Кримінальна політика подається як очевидна реакція на загрози, страхи, суспільні уявлення про небезпеку. Вона перестає бути результатом рефлексивного правового конструювання і трансформується в набір майже спонтанних, але насправді керованих рішень, які не потребують ні доказів, ні складної аргументації: усім і так ясно, що треба криміналізувати, посилити, заборонити, відсторонити.

У такому режимі інтуїтивність кримінальної політики означає, що рішення про криміналізацію, про посилення покарань, про розширення повноважень контролюючих органів або запровадження предиктивних та превентивних практик ухвалюються не в межах правового дискурсу, а як відповідь на медійно сконструйовані сюжети небезпеки.

Дискурс ризику й небезпеки стає головним каналом легітимації: держава нібито лише реагує на запит суспільства, хоча насправді сама його продукує, оперуючи статистикою, експертними знаннями, фрагментами кримінологічних наративів. У фукіанській рамці це виглядає як розширення нормалізувальної влади [5], де кримінальна політика перестає бути ареною зважування прав і обов'язків, а перетворюється на механізм керування колективними афектами страху та обурення.

Саме тут інтуїтивність кримінальної політики змикається з неправом як кримінальною нормативністю. Коли політико-правові рішення обґрунтовуються не нормою, а здоровим глуздом, відчуттям справедливості чи очевидністю небезпеки, вони випадають із поля юридичної критики і натомість набувають статусу майже онтологічної необхідності. Пенальна раціональність, про яку писав Фуко, втрачає навіть видимі риси раціональності, зводячись до керованої інтуїції, яку формують медіа, експерти, політичні штаби та, дедалі частіше, цифрові алгоритми. Ця інтуїція не є спонтанною емоцією народу: вона конфігурується через дисциплінарні інститути, освітні практики, інформаційні потоки й технічні системи ризик-профілювання, які визначають, хто є ризиковим, небезпечним чи аномальним суб'єктом.

У такій ситуації поняття кримінальної відповідальності також зазнає радикальної трансформації. У правовій державі вона має бути персоналізованою і

правово окресленою: кожен відповідає за власні дії в межах закону, а інститути влади перед суспільством.

У режимі неправа відповідальність дифундує: її несуть усі й ніхто, вона розчиняється в колективних конструкціях на кшталт народу, історичної місії, революційної доцільності чи політики партії.

Кожен лише виконує наказ, дотримується інструкцій, реалізує програму, але ніхто не є тим, хто вирішив. Цей розподіл дуже добре резонує з фукіанським баченням влади, що діє через множинні точки застосування, унеможливаючи локалізацію єдиного центру. Коли неможливо встановити суб'єкта рішення, стає неможливим і притягнення до відповідальності. Безкарність по справі М уже не випадковий збій, а системна властивість порядку неправа.

Особливо виразно неправова структура проявляється в цифрову добу. Алгоритмічні системи управління, предиктивна аналітика, соціальні рейтинги, автоматизовані системи ризик-оцінки дають змогу ухвалювати рішення, що торкаються прав і свобод людей, без видимого людського суб'єкта, і при цьому в режимі, який подається як об'єктивний і науково вивірений. Алгоритм, сформований на основі історичних даних і політично забарвлених критеріїв, постає як нейтральний арбітр. Його рішення складно пояснити, майже неможливо оскаржити, а відповідальність за їх наслідки розмивається між програмістами, замовниками, операторами й самою системою. У цьому цифровому паноптикумі неправо стає невидимим: контроль присутній скрізь, але ніхто за нього не відповідає.

У підсумку постає постправовий порядок, де закон живе у вигляді цитати. Поняття справедливості, відповідальності та права продовжують циркулювати в

політичному й моральному дискурсі, але втрачають свій онтологічний статус.

Норми існують як форма, що заповнюється змінним політичним змістом. Кримінальна політика, що претендує на інтуїтивну очевидність, стає каналом реалізації неправа, у якому формальні інструменти права (кримінальний закон, санкції, процедури, технології нагляду) працюють не на захист правопорядку, а на підтримку його симуляції.

Отже, критика неправа не може обмежуватися моральним осудом чи вузькою юридичною доктриною. Йдеться про необхідність структурного аналізу тих режимів влади й знання, які перетворюють право на інструмент кримінальної нормативності, а інтуїтивність кримінальної політики на техніку керування страхами та уявленнями про справедливість.

У цьому сенсі дослідження неправа є спробою описати нову політичну онтологію справедливості, де симуляція підміняє реальність, а мораль перетворюється на технологію управління, що легітимує постійну можливість відмови від права в ім'я його ж риторики.

Література

1. Туляков В.О. Кримінальне неправо *Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 груд. 2016 р.) / відпов. ред. д.ю.н., професор В.О. Туляков, упор.: В.О. Туляков, Ю.Ю. Коломієць, О.В. Степаненко; НУ«ОЮА», Каф. крим. прав., Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права».* Одеса, 2016. С. 91-95.

2. Туляков В.О. Окупаційне кримінальне право: МГП та національне кримінальне законодавство. Основні тенденції розвитку *ResearchGate*. - препринт. 2024. 8 с. DOI: 10.13140/RG.2.2.24759.74404

3. Гришук В.К. Суб'єктивне кримінальне право в кримінальних правовідносинах *Наукова спадщина професора В.Я. Тація і актуальні проблеми кримінального права : матер. всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річ. від дня народ. проф. В.Я. Тація* (21 січ. 2025 р.) / редкол. Ю.А. Пономаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2025. С. 184-190

4. Туляков В.О. Інтуїтивне кримінальне право та ultima ratio *ResearchGate*. - 2024. 9 р. DOI: 10.13140/RG.2.2.27606.36169

5. Foucault M. (1975). Surveiller et punir: Naissance de la prison. Paris: Gallimard. / Фуко М. (1999). Наглядати й карати: Народження в'язниці. Київ: Основи.

УДК 343(043.2)

**Уколов О.Л., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН
України,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Пархоменко Н.М., д.ю.н., професор,
член-кореспондент НАН України та НАПрН України**

ФІКЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У кримінальному праві поряд із традиційними правовими категоріями активно використовуються спеціальні юридичні конструкції, зокрема правові фікції, які забезпечують формальну визначеність та стабільність кримінально-правового регулювання.

У загальній теорії права правова фікція розглядається як особливий юридико-технічний прийом, за допомогою якого законодавець свідомо визнає неіснуючі або умовні обставини такими, що мають юридичне значення, і надає